

The Components of the Optimal Preventive Criminal Policy Toward Sexual Victimization of Children in Cyberspace

Seyed Reza Ehssanpour

*Assistant professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Humanities,
University of Shabed, Tebran, Iran.*

Mosayeb Ghadami Azizabad*

*Ph.D. Student of Criminal Law and Criminology, Faculty of law and political science,
University of Mazandaran, Babolsar, Iran.*

Abstract

The third millennium has confronted man with a space parallel to the real space, which is much wider and more accessible than that, a space that, in addition to the countless benefits it has for today's mankind, is also a platform that makes it easier to commit some crimes. In fact, the new human life in this space is exposed to serious threats, one of these threats in this space is the sexual abuse of children, children due to not having enough control over their actions and not being able to defend themselves against threats. Like the real world, they are considered one of the most vulnerable sections of the society, and this vulnerable situation of children requires the double attention of policymakers in the virtual world. In this article, information has been collected in a library form and analyzed using a descriptive analytical method. In order to prevent the sexual victimization of children in this space, the best policy is comprehensive and coherent global policies that will minimize the possibility of children being victimized in sexual crimes, the most important of these policies; Compilation of international treaties is the accession of all countries to these treaties, and domestic policies such as the formulation of special regulations in the field of children in cyberspace and on the other hand the control of entry and the level of access and quality of children in cyberspace should be taken into consideration. Due to the fact that we are at the beginning of the use of cyberspace, in line with the expansion of cyberspace, comprehensive and reliable preventive policies have not been adopted to prevent sexual abuse of children, both domestically and internationally.

Keywords: criminal policy, prevention, sexual victimization, children, cyber space.

---

* **Email:** mosayeb.ghadami@yahoo.com (Corresponding Author)

فصلنامه علمی دیدگاه‌های حقوق قضائی
مقاله پژوهشی، دوره ۲۹، شماره ۱۰۵، بهار ۱۴۰۳، صفحات ۱ تا ۲۴
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۵ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۳

مؤلفه‌های سیاست جنایی مطلوب در رابطه با پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی

اسیدرضا احسان پورا استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی،
دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

امصیب قدمی عزیزآباد* دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم
سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

چکیده

هزاره سوم میلادی انسان را با فضایی هم‌ردیف با فضای حقیقی که بسیار گسترده‌تر و قابل دسترس‌تر از آن است مواجه کرده است؛ فضایی که علاوه بر مزایای بی‌شماری که برای بشر امروزی دارد، بستری است که ارتکاب بعضی جرائم را نیز راحت‌تر کرده است. در واقع زیست جدید انسان در این فضا در معرض تهدیدات جدی است. یکی از این تهدیدات در این فضا سوءاستفاده جنسی از کودکان است. کودکان به دلیل نداشتن کنترل کافی بر اعمال خود و نداشتن توان دفاع در برابر تهدیدات، همانند فضای حقیقی یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه هستند و این موقعیت آسیب‌پذیر کودکان نیازمند توجه مضاعف سیاست‌گذاران در فضای مجازی است. در این مقاله اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای گردآوری و به روش تحلیلی - توصیفی بررسی شده است. در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در این فضا بهترین سیاست، سیاست‌های جهانی جامع و منسجم است که احتمال بزه‌دیده‌شده کودکان را در جرائم جنسی به کم‌ترین حد خود برساند. مهم‌ترین این سیاست‌ها، تدوین معاهدات بین‌المللی و الحاق تمامی کشورها به این معاهدات است و در داخل کشور نیز باید سیاست‌هایی چون تدوین مقررات خاص در حوزه کودکان در فضای مجازی و از طرفی کنترل ورود و میزان دسترسی و کیفیت کودکان در فضای

مجازی مورد توجه قرار گیرند. با توجه به اینکه در ابتدای مسیر استفاده از فضای مجازی هستیم، هم‌پای گسترده‌گی فضای مجازی، سیاست‌های پیشگیرانه جامع و قابل اعتنایی برای جلوگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان چه در داخل و چه در حوزه بین‌الملل اتخاذ نشده است.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، پیشگیری، بزه‌دیدگی جنسی، کودکان، فضای مجازی.

مقدمه

تکنولوژی و اشکال گوناگون ابراز آن، زندگی بشر امروز را کاملاً تحت تأثیر قرار داده و بر ابعاد مختلف روابط، ارتباطات، عادات و سبک زندگی ما اثر گذاشته است (Durkin & Fazio, 2015: 211). فضای مجازی^۱ به‌عنوان زیستگاه دوم بشر دوران معاصر دارای شرایطی کاملاً متفاوت از زیست واقعی وی است، سهولت در دسترسی به آن، امکان ارتباط با تمامی افراد بشر و سرعت ارتباط باعث شده است که روز به روز بر گستره آن افزوده شود و متعاقب آن افراد بیشتری از آن استفاده کنند. در زیست انسان‌ها در فضای مجازی برخلاف فضای حقیقی مرزهایی که بتوانند حدود و حریم‌ها را مشخص کنند وجود ندارد. در واقع جهانی شدن^۲ در فضای مجازی وضعی که دارد این است که هر انسانی را با هر تفکر، اعتقاد و ملیتی به سمت و سوی داخل شدن در این فضا می‌کشاند، حال در این شرایط کشورهایی موفق‌تر خواهند بود که شهروندان‌شان نحوه و کیفیت زیست و تغییر در این جریان را یاد گرفته باشند تا از اثرات ناگهانی آن برحذر باشند. از جمله این اثرات وقوع اعمال مجرمانه جنسی علیه کودکان در این فضا است. کودکان خواه ناخواه در فضای مجازی زیست تکاملی خود را سپری می‌کنند (Pouillet, 2011: 7). بنابر گزارش یونیسف در سال ۲۰۱۸، بیش از ۱۷۵.۰۰۰.۰۰۰ (یکصد و هفتاد و پنج میلیون) کودک یک بار در روز از اینترنت استفاده می‌کنند.^۳ از طرفی ریسک قربانی شدن کودکان در حال افزایش است (Ormrod, 2000: 1). حال در این شرایط این وظیفه بدنه اجتماع است که آگاهی‌های لازم را در

1. cyberspace

2. globalization

۳. این آمار در بسیاری از کشورهای جهان بسیار بیشتر است به گونه‌ای که براساس گزارش مرکز ملی آموزش آمریکا در سال ۲۰۱۹، ۹۵ درصد از افراد ۳ تا ۱۸ ساله به اینترنت دسترسی دارند (www.nces.ed.gov). در ایران آمار دقیقی از تعداد کودکانی که از اینترنت استفاده می‌کنند وجود ندارد، ولی با توجه به اینکه طبق آمار بیش از ۷۸ میلیون نفر در کشور از اینترنت استفاده می‌کنند (https://www.internetworldstats.com/stats5.htm) باید گفت که تعداد بسیاری از کودکان نیز از فضای مجازی استفاده می‌کنند.

استفاده از این فضا به آنان آموزش دهد و هم‌زمان سیاست نظارتی خود را در این فضا در جهت سلامت و بهداشت سایبری و جلوگیری از بزه‌دیدگی کودکان به کار گیرد و در واقع یک سیاست جنایی منسجم و کارآمد را سامان دهد. «امروزه سیاست جنایی^{۱۹}، در مجموع در حالت بحران به سر می‌برد، زیرا در قلمروهای بزهکاری و واکنش اجتماعی علیه جرم تغییراتی ایجاد شده که به نظر عده‌ای از جرم‌شناسان بی‌سابقه و تاریخی است» (ابرنده‌آبادی و هاشم‌بیگی، ۱۳۹۵: ۹۹). یکی از این تغییرات در قلمرو سیاست جنایی تغییر در فضایی است که جرم در آن به وقوع می‌پیوندد. حال در بحث از پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در این فضا باید گفت که با تکیه بر صرف سیاست‌های سنتی مورد استفاده در فضای حقیقی نمی‌توان به ناهنجاری‌های فضای مجازی در مورد پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان انتظام بخشید و فضای جدید سیاست‌های در خور و متناسبی را می‌طلبید که همگام با سرعت و گستردگی ارتکاب اعمال جنسی علیه کودکان در این فضا مانع ایجاد کند و ریسک بزه‌دیدگی جنسی کودکان را کاهش دهد. نکته قابل ذکر این است که با توجه به گستردگی فضای مجازی در کل جهان سیاست‌های جنایی کارآمد در این فضا باید یک سیاست جهانی (واحد بودن سیاست جهانی) باشد، چراکه کنترل آن از حیطة قدرت یک دولت خارج است (Coleman, 2003) و سامان دادن به این فضا همانند گستردگی جهانی آن همکاری جهانی را می‌طلبد. لذا اقدامات ملی باید در راستا و همگام با سیاست‌های جهانی باشند و سیاست‌های جزیره‌ای در حوزه پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی نمی‌تواند امنیت کودکان را تأمین کند. نکته قابل تأمل دیگری که در سیاست‌گذاری در حوزه پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی باید توجه سیاستگذاران جنایی قرار گیرد این است که وقتی صحبت از فضای مجازی می‌شود صحبت از فضایی با تعداد جمعیتی که در فضای مجازی فعالیت می‌کنند نیست، بلکه فضایی است که در آن علاوه بر انسان‌ها به‌عنوان

1. criminal policy or control crime policy

۲. سیاست جنایی به‌عنوان یک پارادایم نوین در حوزه علوم جنایی از سوی نویسندگان این حوزه چنین تعریف شده است؛ فوئر باخ بیان می‌کند: «سیاست جنایی مجموعه روش‌های سرکوبنده و کیفری است که دولت با توسل به آن‌ها در مقابل جرم واکنش نشان می‌دهد» (لواسور، ۱۳۷۲: ۳۹۹). در این تعریف مفهوم مضیق سیاست جنایی مورد نظر است. مادام میری دلماس مرتی در تعریفی دیگر از سیاست جنایی بیان می‌دارد که «سیاست جنایی مجموعه روش‌هایی است که به‌وسیله آن بدنه اجتماع پاسخ‌های خود را به پدیده مجرمانه سازمان‌دهی می‌کند» (حسینی، ۱۳۹۴: ۲۷).

بازیگران حقیقی این فضا، هوش مصنوعی^۱ نیز دخیل است، بنابراین سیاست‌های اعمالی در این فضا باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر انسان‌ها، بر هوش مصنوعی نیز که در حال تغییر و گسترش است کنترل داشته باشد. در واقع در دوران مدرن، به دلیل گسترش هوش مصنوعی، سیاست‌های اتخاذی کشورها نباید صرفاً مهندسی معکوس از سیاست‌های جنایی سنتی در فضای حقیقی در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی باشد، چراکه علاوه بر بزهکاران سنتی (انسان‌ها) که می‌توانند اعمال جنسی را بر کودکان تحمیل کنند، هوش مصنوعی را می‌توان با تسامح در صورت ارتکاب اعمال مجرمانه، بزهکار مدرن نامید و بدون تردید بسیاری از اعمال مجرمانه جنسی علیه کودکان با همان کیفیتی که توسط انسان‌ها تحمیل می‌شود در فضای مجازی قابل تحمیل بر کودکان از جانب هوش مصنوعی است. حال این سؤال مطرح می‌شود که سیاست جنایی که بتواند مانع بزه‌دیدگی کودکان در فضای مجازی بشود باید دارای چه ویژگی‌ها و خصوصیات باشد؟ و آیا سیاست جنایی ایران در این حوزه می‌تواند پاسخ‌گوی امنیت کودکان در فضای مجازی باشد؟

با وجود اینکه در رابطه با سوءاستفاده جنسی در بستر فضای مجازی آثار متعددی تألیف شده است، اما سیاست‌های پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی به صورت خاص مورد بررسی قرار نگرفته است. فقدان پژوهشی که به صورت خاص به تحلیل مؤلفه‌های سیاست جنایی ایران در رابطه با پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی پرداخته باشد موجب شده است که پژوهش پیش رو انجام بگیرد.

در این مقاله با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از منابع متعدد داخلی و خارجی و به روش تحلیلی - توصیفی به بررسی موضوع در گستره سیاست جنایی ایران پرداخته شده است. بعد از ذکر این مقدمه، مفهوم‌شناسی تحقیق بیان شده است و در ادامه یافته‌های تحقیق مشتمل بر مؤلفه تقنین مناسب، مؤلفه توانمندسازی کودکان، سیاست‌های مبتنی بر پیشگیری وضعی، سیاست‌های دولتی صرف و درنهایت مؤلفه اعتباردهی به سازمان‌های مردم‌نهاد مورد بررسی قرار گرفته است.

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی

سوءاستفاده جنسی از کودکان بنا بر نظر انجمن پزشکی آمریکا عبارت است از «درگیر شدن کودک در فعالیت‌های جنسی که کودک از نظر رشد آمادگی لازم برای انجام آن را ندارد و نمی‌تواند آگاهانه به آن رضایت دهد. سوءاستفاده جنسی از کودک با فریب، زور و اجبار توصیف و شناسایی می‌شود» (Chawki, 2009: 9). در تعریف اغواگری جنسی^۱ از کودکان در فضای مجازی گفته شده است که عبارت است از، استفاده از اینترنت برای ارتباط برخط با کودکان به منظور وسوسه کردن آنان برای انجام فعالیت‌های جنسی یا مکالمات جنسی برخط یا برون خط با مرتکب (et al., 2006: 15-18). نکته قابل ذکر در مورد بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی این است که کودک به چه کسی گفته می‌شود؟ گرچه معیار سنی معین به دلیل بسیاری دیگر از متغیرها مانند فرهنگ، اجتماع و خانواده به درستی نمی‌تواند عاملی برای افتراق سیاست‌های جنایی در قبال افراد باشد، اما سنی که در غالب معاهدات بین‌المللی از جمله کنوانسیون حقوق کودکان ۱۹۸۹ مدنظر است سن هجده سالگی است. در ماده ۱ این کنوانسیون مقرر شده است که کودک هر انسان دارای کم‌تر از هجده سال سن است، بند ۴ ماده ۹ کنوانسیون جرائم سایبری بوداپست ۲۰۰۱ در مورد جرائم مرتبط با پورنوگرافی کودکان از واژه صغیر (minor) استفاده کرده است و بیان داشته که منظور از این واژه تمام افراد زیر هجده سال است. در ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ قانونگذار ایران گرچه بین طفل و نوجوان قائل به تفکیک شده است، اما چتر حمایتی خود را بر سر تمامی افراد زیر هجده سال شمسی گسترانده است و این اقدام قانونگذار به دلیل بیان یک سن واحد برای دو جنس مؤنث و مذکر اقدامی قابل تحسین است. همچنین در بند ۲ ماده ۱ سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی ۱۴۰۰ نیز حمایت از تمامی افراد زیر هجده سال مدنظر است. همانطور که از تعاریف مذکور بر می‌آید هر گونه رفتاری فارغ از عنوان مجرمانه آن را که در قانون برای آن تعیین شده باشد اگر علیه کرامت جنسی کودک در بستر فضای مجازی ارتکاب یابد و یا از طریق فضای مجازی منجر به استثمار و استفاده جنسی از کودک شود سوءاستفاده جنسی از کودک می‌نامیم و به این شرایطی که کودک در بستر فضای مجازی اسیر فریب مجرم می‌شود و سوء استفاده‌های جنسی از وی به عمل می‌آید بزه‌دیدگی جنسی کودک در فضای مجازی گفته می‌شود. اگرچه اصطلاح بزه‌دیدگی به صورت مکرر استفاده می‌شود، بسیاری از تجربیات

---

1. sexual solicitation

منفی کودکان و جوانان از طریق اینترنت در حد جرم نیستند و فقط از نظر عاطفی آزاددهنده هستند (انحراف در معنای خاص) و در هر حال سوءاستفاده جنسی از کودکان در اینترنت بسته به قوانین کیفری کشورها می‌تواند واجد عنوان مجرمانه باشد یا خیر (Ospina et al., 2010: 5).

۱-۲. فضای مجازی

فضای مجازی عبارت است از «ارتباط بین تعدادی کامپیوتر که به شهروندان کشورهای مختلف اجازه ارتباط با یکدیگر را می‌دهد» (Marion, 2010: 699). در تعریفی جامع‌تر بیان شده است که فضای مجازی دنیای بی‌شکل و غیرشفاف^۱ و ظاهراً مجازی^۲ است که توسط پیوندهای بین رایانه‌ها، دستگاه‌های مجهز به اینترنت، سرورها، روترها^۳ و سایر اجزای زیرساخت اینترنت ایجاد شده است (Mbanaso & Eman, 2015: 18).^۴ بنابراین می‌توان گفت فضای که افراد بتوانند از طریق فناوری اینترنت فارغ از وسیله مورد استفاده (رایانه، گوشی هوشمند و...) با یکدیگر ارتباط برقرار کنند فضای مجازی است.^۵ در واقع اینترنت دروازه ورود به فضای مجازی است، اما خود فضای مجازی با درجات مختلفی از دسترسی، هدایت^۶ و فعالیت اطلاعاتی مشخص می‌شود (Folsom, 2007: 77).

۲. یافته‌ها

۲-۱. مؤلفه تقنین مناسب

یکی از ابعاد سیاست جنایی سیاست تقنینی است که ناظر بر وظایف قانونگذاران در تدوین و تصویب قوانینی است که به نحو احسن بتوانند از یک طرف توان پیشگیری از جرم را به‌عنوان ذاتی‌ترین عملکرد قوانین کیفری داشته باشند و از طرفی حامی و پشتیبان افرادی باشند که ممکن است قربانی جرم شوند. لذا ذیل این مبحث به دو ویژگی مبتنی بودن بر یافته‌های علمی جدید و

1. amorphous

2. virtual

3. routers

4. www.britannica.com/topic/cyberspace

۵. نکته قابل ذکر این است که گرچه در تعاریف ارائه شده صرفاً از واژه افراد نام برده شده است، اما باید گفت که بسیاری از اعمال انجام گرفته توسط ربات‌ها با بهره‌گیری از هوش مصنوعی انجام می‌گیرد و لذا در موضوع مورد بحث در این پژوهش یقیناً بسیاری از اعمال جنسی علیه کودکان توسط این ربات‌ها انجام می‌گیرد.

6. navigation

منعطف بودن قوانین در راستای پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی پرداخته می‌شود.

۲-۱-۱. تقنین مبتنی بر یافته‌های علمی جدید

همانگونه که سیاست‌های سنتی مبارزه با بزهکاری توان پاسخ‌گویی به تحولات خیره‌کننده در بزه‌دیدگی جنسی در فضای مجازی را ندارد وضع قوانین و مقررات با همان سبک سنتی نه تنها به بهبود شرایط در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان کمکی نمی‌کند، بلکه شرایط بغرنج موجود را تشدید می‌کند و از تحولات بسیار پرشتاب فضای مجازی عقب خواهد افتاد.

قوانینی که بتوانند در مسیر بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی مانع ایجاد کنند و ارتکاب جرائم جنسی علیه کودکان را به حداقل برسانند باید واجد شرایطی چون ۱. انسجام و جامعیت (علمی)؛ ۲. مبتنی بودن بر یافته‌های علمی چون روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و علوم کامپیوتر؛ ۳. تدوین قانون توسط متخصصان حوزه تدوین قانون که هم بر شکل قانون‌نویسی احاطه داشته باشند و هم بر محتوای قانون؛ ۴. اجتناب از نظریات غیرعلمی و به دور از منطق علمی.

بنابراین قانون در زمینه بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی از این جهت که موضوع فضای مجازی موضوعی جدید در دنیای معاصر است و هیچ پیشینه‌ای در ادبیات جامعه بشر ندارد می‌طلبد قوانین که مهم‌ترین پشتیبان انسان‌ها خصوصاً کودکان هستند با بهره‌گیری از تازه‌ترین فنون و یافته‌های علوم امروزی و توسط افرادی که شناخت کافی از فضای مجازی و علوم جنایی چون جرم‌شناسی و حقوق کیفری دارند تدوین یابند، لذا تأکید صرف بر وجود قانون بدون آنکه کم‌ترین بهره را از علوم نوین گرفته باشد بدون تردید نمی‌تواند اهداف سیاست جنایی را که مهم‌ترین آن پیشگیری از جرم است محقق کند و شاید بنا به این گفته سزار بکاریا که «ممنوع کردن بسیاری از اعمال مباح پیشگیری از جرمی که از این اعمال ریشه می‌گیرند نیست، بلکه پدید آوردن جرائم جدیدی است» (بکاریا، ۱۳۹۵: ۱۳۱) را باید در زمینه تدوین قانون در زمینه بزه‌دیدگی جنسی کودکان مورد توجه قرار داد؛ چرا که دیدگاه‌های افراطی بدون تردید در پی گسترش دادن دایره این جرائم هستند و به نوعی نه تنها بر دامنه جرائم می‌افزایند بلکه دایره آزادی کودکان را در زیست‌بوم جدید خود به بهانه دفاع و پیشگیری محدود می‌کنند.^۱ در واقع سیاست تقنینی حاکم بر فضای

---

۱. در کنفرانس منطقه‌ای حمایت برخط از کودکان آفریقا (۲۰۱۴) در کشور اوگاندا بر این موضوع تأکید شده است که کشورها باید بدون محدود کردن فرصت‌ها و مزایای اینترنت به‌عنوان فضایی که بستری برای پیشرفت ارتباطات،

مجازی در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان باید بیش از آنکه براساس محرومیت از فضای مجازی باشد بر محدودیت‌های مبتنی بر نظر کارشناسی شده و علمی بنیان نهاده شوند. درواقع نکته مهمی که در سیاست جنایی پیشگیرانه در قبال بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی باید مورد توجه قرار گیرد این است که «سیاست جنایی عقیدتی یا ایدئولوژیک» (اُتُف، ۱۳۷۲: ۵۷۰) باید مبتنی بر سیاست‌های برخاسته از مطالعات و پژوهش‌های علمی یعنی «سیاست جنایی جرم‌شناختی» (همان: ۵۷۰) باشد. بنابراین سیاست جنایی تقنینی به‌عنوان بخشی از سیاست جنایی باید مبتنی بر علم و تجربه باشد.

مطابق نظریه قرارداد اجتماعی ژان ژاک روسو وظیفه حکومت است که در قبال قسمتی از آزادی که از شهروندان سلب می‌شود حمایت‌های همه‌جانبه‌ای از آن‌ها داشته باشد. این حمایت در قبال بعضی از افراد که کم‌ترین توان را برای دفاع از خود ندارند همانند کودکان به‌مراتب باید بیش از دیگران باشد. کودکان به‌عنوان قشری آسیب‌پذیر نه تنها به‌عنوان شهروندان کنونی بلکه به‌عنوان آینده‌سازان هر کشوری باید مورد حمایت قرار بگیرند، چراکه یکی از گرایش‌های بزه‌دیدگی کودکان تحت تأثیر قرار گرفتن سلامت جسمی و روحی آنان به‌عنوان نسل آینده مملکت است (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۸). این حمایت در اواخر قرن بیستم با کنوانسیون حقوق کودکان ۱۹۸۹ و پروتکل‌های الحاقی به آن و حساسیت قوانین داخلی به‌شکل مجموعه حقوق کودکان نمود پیدا کرده است. یکی از حقوق کودکان که در اسناد بین‌المللی^۱ نیز مورد توجه قرار گرفته است حفظ حریم^۲ کودک است که درواقع مهم‌ترین حق کودکان در فضای مجازی به حساب می‌آید (Pourmasjedian & Ebrahimi, 2021: 85). لذا پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی که بدون تردید گستره بدنامی^۳ آن برای کودک خصوصاً در دوره گذر از کودکی که فرد قدرت فهم بدنامی‌ها را پیدا می‌کند بسیار بیشتر است. بدون تردید این حقوق نه تنها در فضای حقیقی بلکه در فضای مجازی و خصوصاً در مورد حمایت از وی در پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی

۴

نوآوری و رشد اقتصادی و پیشرفت اجتماعی است از کودکان در برابر خطرات برخط تهدیدکننده کودکان حمایت حداکثری داشته باشند.

۱. ماده ۲۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶، ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶، کنوانسیون جرائم سایبری ۲۰۰۱ بوداپست، اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند «ب» ماده ۱ کنوانسیون پیشگیری از کودکان در مقابل استثمار و سوءاستفاده جنسی از کودکان ۲۰۰۷ و ...

2. privacy
3. stigmatization

اقتضای آن را دارد که کشورها برای پاسداری از شأن و منزلت کودکان نهایت تلاش خود را به کار بگیرند.

۲-۱-۲. تقنین منعطف

تردیدی نیست که قانونگذاری در مورد فضای مجازی به دلیل ویژگی‌های خاص حاکم بر این فضا از جمله تغییرات سریع در این حوزه بسیار متفاوت‌تر از قانونگذاری سنتی در فضای حقیقی است. حال تدوین قوانینی با موضوع پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی بسیار دشوارتر است؛ به این معنا که اولاً، موضوع نه‌چندان شناخته‌شده‌ای به نام فضای مجازی مورد بحث است؛ ثانیاً، انسان‌های مورد بحث در این قانونگذاری افرادی هستند که به دلیل اینکه در سن تغییر و تحولات شدید اجتماعی و رشدی هستند، می‌طلبند که قوانینی تدوین شود که انعطاف لازم را در برابر این دو پدیده در حال تحول داشته باشند. در واقع شرط پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان در فضای مجازی ابتدائاً تدوین قوانینی است که منطبق با آخرین تحولات فضای مجازی و شناخت شرایط کودکان در این فضا باشد و دوم اینکه این قوانین باید در فواصل زمانی خاصی که به تشخیص کارشناسان و صاحب‌نظران این حوزه نیازمند تغییر و تحول هستند به سرعت مورد بازنگری قرار گیرند. اگرچه در ظاهر ساده به نظر می‌رسد، اما یک قانونگذاری معقول و پیشگیرانه نیازمند عواملی چون دسترسی به آمار جنایی و انجام پژوهش‌های دقیق و گسترده در مورد میزان تأثیرگذاری چنین قوانینی است. نکته حائز اهمیت این است که از آنجایی که کودکان قشری آسیب‌پذیر در برابر ناهنجاری‌ها و کژروی‌ها هستند، تلاش سیاستگذاران جنایی به کارگیری سیاست افتراقی^۱ در پیشگیری از بزه‌دیدگی این افراد است (رایجیان اصل، ۱۳۸۵: ۱۲۲). لذا یکی از ابعاد این سیاست افتراقی تدوین قوانین خاص با موضوع پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان در فضای مجازی است؛ امری که در قوانین ایران وجود ندارد،^۲ بلکه در این باره به صورت پراکنده قانونگذاری شده است و باید سیاست تقنینی قانونگذار در مورد کودکان در بستر فضای مجازی را از لابه‌لای قوانین مختلف پیدا کرد. امری که بدون تردید با منعطف بودن قوانین در حوزه پیشگیری از

1. differential policy

۲. گرچه اقدام قانونگذار در تدوین سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی در سال ۱۴۰۰ اقدامی رو به جلوست، لیکن به دلایلی چون عدم تعریف نهادهای متولی و ایدئولوژیک برخورد کردن با موضوع باید قائل به عدم جامعیت آن باشیم.

بزه‌دیدگی کودکان در فضای مجازی در تعارض است، چراکه تغییر و بازنگری در این قوانین پراکنده با اصل سرعت در بازنگری قوانین این حوزه منافات دارد.

نکته قابل ذکر این است که فضای مجازی و میزان خطرات آن بسته به کشورهای مختلف متغیر است. در واقع کشورها در دو دهه گذشته به دلیل باز شدن دریچه دنیایی جدید به نام دنیای مجازی در پی تمدن‌سازی در فضای مجازی هستند؛ تمدنی که بدون تردید به اقتباس از تمدن‌های فضای حقیقی که اصل و اساس آن‌ها وجود قوانین و مقررات بوده است، نیازمند قوانینی است که بتوانند قدم اول برای ساخت تمدن را محکم بردارند و از این جهت که کودکان به‌عنوان آینده‌سازان این تمدن باید توانمند بوده و از هرگونه تهدیدی به دور باشند می‌طلبند این تمدن‌سازی در فضای مجازی با حمایت از کرامت و آبروی کودکان در عرصه پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان خود را با تدوین قوانین بسیار کارشناسانه و همه‌جانبه‌نگر نشان دهد.

۲-۲. مؤلفه توانمندسازی کودکان

بهترین و استوارترین مؤلفه سیاست جنایی در پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان توانمندسازی کودکان است که از طرفی به شرح ذیل حاصل می‌شود.

۲-۲-۱. آگاهی بخشی از فضای مجازی و تهدیدات آن

بدون تردید بهترین دفاع در برابر یک تهدید شناخت آن تهدید است. حال در فضای مجازی در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در این فضا، کودکان به‌عنوان هدف تهدید باید از جوانب این فضا مطلع شوند، آگاهی از نفس فضای مجازی و اینکه چه رفتاری و با چه کیفیتی سوءاستفاده جنسی تلقی می‌شود و سرعت دسترسی به اطلاعات، خطر فاش شدن اطلاعات در کم‌ترین زمان در این فضا و پنهان ماندن و یا تغییر هویت دادن افراد در این فضا از جمله مهم‌ترین آگاهی‌بخشی‌ها در فضای مجازی هستند، که البته مهم‌ترین افراد یا نهادهایی که مسئول آگاهی‌بخشی کودکان هستند عبارت‌اند از^۱:

(۱) خانواده: خانواده به‌عنوان نزدیک‌ترین و دغدغه‌مدارترین نهاد اجتماعی مهم‌ترین نقش را در آگاه‌سازی کودکان از فضای مجازی و تهدیدات آن فضا و همچنین نظارت بر میزان دسترسی و

۱. این افراد و نهادها در بند ۲ ماده ۳ و بند ۱۳ ماده ۴ سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی مصوب ۱۴۰۰ مورد اشاره قرار گرفته‌اند.

کیفیت استفاده از محتواها و راه‌های ارتباطی در فضای مجازی دارد و می‌تواند نقش مؤثری داشته باشد، البته خانواده‌ها تکلیف قانونی دارند که در تربیت فرزندان کوشا باشند. بدون تردید موازی با تربیت‌های معمول تربیت در فضای مجازی نیز باید در گستره وظایف خانواده‌ها نهادینه شود. در واقع روابط مثبت والدین با کودکان و آگاهی از فعالیت‌های برخط آن‌ها می‌تواند سپر محکمی در برابر تهدیدات فضای مجازی (خواجوند احمدی و ابراهیمی، ۱۴۰۰: ۲) خصوصاً تهدیدات جنسی علیه کودکان باشد.

۲) مدرسه: مدرسه به‌عنوان خانه دوم کودکان نقش مؤثری در توانمندسازی کودکان در برابر تهدیدات جنسی در فضای مجازی از طریق آگاهی‌بخشی‌های مذکور در قسمت فوق‌الذکر را دارد. این آگاهی‌بخشی باید از طرقی مانند اختصاص دادن ساعتی خاص برای آموزش فضای مجازی و همچنین تخصیص دادن کتاب‌ها یا بخشی از کتاب‌ها به مباحث فضای مجازی انجام گیرد؛ همان‌گونه که در بعضی از دروس دوره ابتدایی و متوسطه اول اشارات هرچند مختصری به آن شده است و البته بیان این موارد و مطالب با زبانی قابل درک برای کودکان انجام گیرد.

۳) صدا و سیما و نهادهای متولی و فعال در زمینه تولید محتوا برای کودکان: کودکان در هر روز قسمتی از وقت خود را به مشاهده فیلم‌ها و سایر برنامه‌های تلویزیونی و همچنین بازی‌های رایانه‌ای برخط و برون‌خط اختصاص می‌دهند. شکی نیست که از این بسترها می‌توان در جهت آگاهی بیشتر کودکان از خطرات جنسی فضای مجازی استفاده و راه‌های دوری از این فضا را آموزش داد، البته این محتواها باید بیش از آنکه تحت تأثیر مباحث ایدئولوژیک ساخته شوند منطبق بر یافته‌های علمی و متناسب با قدرت فهم و درک کودکان باشند.

۲-۲-۲. آسیب‌شناسی مشکلات روانی - جنسی در بین کودکان

گرچه صرف کودک بودن عاملی است برای افتراق سیاست‌های پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان، اما در این بین وجود کودکانی که به دلایلی چون وجود بیماری‌های روانی و جنسی توانایی کم‌تری برای زیست در فضای مجازی را دارند، بدون تردید ریسک بزه‌دیدگی آن‌ها را افزایش می‌دهد. به گونه‌ای که نه تنها اعمال سیاست‌های مبتنی بر افزایش آگاهی بر آن‌ها تأثیرگذار نخواهد بود بلکه خود این افراد ممکن است بیش از هر کودکی دیگر مجرم بالقوه را به انجام اعمال جنسی در فضای مجازی علیه خود تحریک کنند، لیکن یک سیاست جنایی کارآمد در فضای مجازی برای پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان باید نظارتی کامل و منظم بر جامعه هدف خود داشته باشد، به گونه‌ای که بتواند حتی در مورد کودکان نیز سیاست‌های افتراقی پیشگیری از بزه‌دیدگی

جنسی را در فضای مجازی در نظر بگیرد، چراکه بدون تردید کودکان با ضعف روانی و یا داشتن بیماری‌های جنسی احتمال بزه‌دیده شدنشان در فضای مجازی بسیار بالاتر از کودکانی است که دارای این خلأهای روانی و جنسی نیستند. همه این سیاست‌ها و موفقیت در آن‌ها نیازمند وجود یک شبکه قوی و گسترده در جامعه برای شناسایی این کودکان و بعد اعمال سیاست‌های متفاوت‌تر برای دسترسی این افراد به فضای مجازی است؛ امری که بی‌شک در کشور ما هنوز محقق نشده است و چه بسا براند کودکانی که با وجود داشتن اختلالات جنسی و روانی بدون در نظر گرفتن حمایت‌های متفاوت‌تر در فضای حقیقی و مجازی زیست مشابهی با دیگر کودکان دارند که بدون تردید قربانی شدن آن‌ها محتمل‌تر و از طرفی بازپروری این افراد نیز دشوارتر خواهد بود.

از آنجایی که حمایت از قربانیان جرم باید بخشی از ارزش‌های بنیادین جامعه باشد (عزت فتاح، ۱۳۷۱: ۸۹) می‌تواند سیاست‌های جنایی پیشگیرانه در قبال بزه‌دیده جنسی در فضای مجازی در مرحله اول (پیش‌بزه‌دیدگی) گرایش به سمت حذف و محدود کردن تمام زمینه‌های بزه‌دیدگی داشته باشند و در مرحله دوم (پس‌بزه‌دیدگی) سیاست‌های منسجم‌تر و جدی‌تری در قبال بزه‌دیدگان اتخاذ شود، چراکه گرچه بزه‌دیدگی خود ایجادکننده اختلالات روانی در بزه‌دیده است، اما مهم‌تر و بسیار خطرناک‌تر از بزه‌دیدگی اولیه تکرار بزه‌دیدگی است که به دلیل تحمل رنج‌های بزه‌دیدگی توان بزه‌دیده را برای بازیابی خود و رسیدن به شرایط طبیعی و متعادل سلب می‌کند، مطابق نظریه پرچم^۱ تکرار بزه‌دیدگی^۲ مکرراً علیه اهداف جذاب‌تر و آسیب‌پذیرتر اتفاق می‌افتد (Farrell, 2010: 6). در واقع «احتمال زیادی وجود دارد که بزه‌دیده از یک جرم دوباره قربانی شود» (لپز و فیلیزولا، ۱۳۸۸: ۷۴) و کودک بزه‌دیده علاوه بر آسیب‌پذیری ذاتی خود به دلیل آسیب‌پذیری مضاعف ناشی از بزه‌دیده شدن مناسب‌ترین گزینه برای تحمل دوباره بزه ارتكابی خواهد بود و اینجاست که دیگر

1. flag theory

۲. prevention of Repeat Victimization: تکرار بزه‌دیدگی الگویی از جنایت است که در آن یک فرد بیش از یک بار، در یک بازه زمانی معین، قربانی یک نوع جرم می‌شود

(<https://study.com/academy/lesson/repeat-victimization-rates-causes-prevention.html>)

یا تکرار جرم علیه همان هدف قبلی (Farrell, 2010: 3) البته تکرار بزه‌دیدگی متفاوت است با بزه‌دیدگی مکرر (Frequent victimization)، چراکه در بزه‌دیدگی مکرر ممکن است شخص قربانی جرمی متفاوت از جرم اولی شود.

سیاست‌های جنایی پیشگیرانه محکوم به شکست هستند و باید مورد بازنگری کلی و ریشه‌ای قرار بگیرند.^۱

۲-۳. سیاست‌های مبتنی بر پیشگیری وضعی

پیشگیری وضعی از جمله انواع پیشگیری است که براساس تجزیه و تحلیل شرایطی که به انواع خاصی از جرائم منجر می‌شوند، تغییرات محیطی جداگانه‌ای را برای کاهش فرصت وقوع آن جرائم معرفی می‌کند (Clarke, 1997: 2). در واقع پیشگیری وضعی از جرم در پی توسعه فنونی است برای جلوگیری و محدود کردن و یا اختلال در فعالیت‌های مجرمانه (Cornish, 1994: 154). به عبارتی پیشگیری وضعی تقویت آماج‌های اعمال مجرمانه است (ابرنده‌آبادی و هاشم‌بیکی، ۱۳۹۵: ۲۶۹). حال در بحث از پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی می‌توان سیاست‌هایی را به شرح ذیل در راستای سخت کردن بزه‌دیده شدن جنسی کودکان در فضای مجازی اعمال کرد.

۲-۳-۱. ساماندهی دسترسی به اینترنت

یکی از مواردی که بدون تردید در سخت‌تر کردن کار بزه‌کاران فضای مجازی می‌تواند حائز اهمیت باشد ایجاد نظم در استفاده از اینترنت در جامعه است؛ به این معنی که استفاده از اینترنت به بهانه حق دسترسی به اطلاعات نمی‌تواند بی‌سامان و بدون هیچ قاعده‌ای باشد. امری که در جامعه ما یکی از نواقص سیاست‌گذاری در عرصه فضای مجازی است. دسترسی به اینترنت باید مبتنی بر سیاست‌های مراتبی و افتراقی باشد؛ به این معنی که متولیان امر گرچه باید اجازه دسترسی به فضای مجازی را به افراد بدهند، اما این دسترسی باید در قبال اشخاص مختلف، متفاوت باشد. حال وجود اپراتورها و شرکت‌های متعدد در کشور که امکانات دسترسی به اینترنت را به شهروندان می‌دهند دارای اشکالات عدیده‌ای به این شرح است: (۱) سیم‌کارت‌های توزیع‌شده در کشور باید در حد محدودی مگر در موارد استثنایی به افراد داده شود؛ (۲) سیم‌کارت‌ها باید دارای سلسله‌مراتب از حیث کمیت و کیفیت ارائه خدمات اینترنتی باشند؛ (۳) در جهت رعایت حق کودک برای دسترسی به فضای مجازی و از طرفی امکان کنترل و نظارت بر آن‌ها در کیفیت استفاده از فضای مجازی بهترین راه‌حل استفاده از اینترنت خانگی است. لاقلاً برای کودکان دبستانی، امری که در

---

۱. برای مطالعه در مورد بازتوانی روانی بزه‌دیده و جلوگیری از تکرار بزه‌دیدگی ر.ک. خدادی، ابوالقاسم و مریم افتخار (۱۳۹۵). «بازتوانی بزه‌دیده در پرتو بزه‌دیده‌شناسی بالینی». پژوهش حقوق کیفری، شماره ۴ (۱۷).

دوران شیوع کرونا و مجازی شدن کلاس‌های درس کودکان کم‌تر مورد توجه والدین و سیاستگذاران قرار گرفت و موجب شده است که تعداد زیادی از کودکان به گوشی موبایل جداگانه دسترسی داشته باشند و وقتی بیشتر از زمان کلاس‌های درس را در اینترنت بگذرانند که این خود بدون تردید امکان بزه‌دیدگی جنسی کودکان را بالا برده است؛^۴ مکان‌های ارائه‌کننده خدمات اینترنتی مانند کافی‌نت‌ها باید اجازه دسترسی به تمامی سایت‌ها و محتواهای اینترنتی را به کودکان ندهند.

۲-۳-۲. استفاده کارآمد از فضای مجازی علیه تهدیدات این فضا

فضای مجازی به‌عنوان زیستگاه دوم بشر امروزی نه تنها ممکن است بستر بزه‌دیدگی را فراهم کند، در کنار آن این توانایی و قابلیت را دارد که در امر پیشگیری از جرم و بالتبع پیشگیری از بزه‌دیدگی مورد استفاده قرار گیرد (شاه‌محمدی و تاهو، ۱۳۹۳: ۱۰۹). در موضوع جلوگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی می‌توان از قابلیت‌های فضای مجازی به شرح ذیل استفاده کرد:

(۱) بهره‌گیری از هوش مصنوعی در تشخیص و شناسایی سایت‌های دارای خطر بزه‌دیدگی جنسی کودکان و مسدود کردن آن‌ها.

(۲) ایجاد دروازه^۱ منحصر به فرد برای کودکان در فضای مجازی که صرفاً امکان استفاده از آن برای شخص خاصی وجود داشته باشد. مثلاً تشخیص کاربر خاص با استفاده از اثر انگشت وی و یا استفاده از دوربین موبایل و کامپیوتر در جهت تشخیص فرد خاص.

(۳) طراحی نرم‌افزارهای کنترل‌کننده کودکان به نحوی که بر کیفیت و زمان دسترسی کودکان در فضای مجازی نظارت کنند.

(۴) افتراقی کردن فضای مجازی در سایه همکاری‌های جهانی به گونه‌ای که با استفاده از تکنولوژی‌های نوین مانند هوش مصنوعی امکان ورود افرادی غیر از کودکان در زیستگاه مجازی کودکان وجود نداشته باشد، این امر در بند ۹ ماده ۳ سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی ۱۴۰۰ بیان شده است.

زندگی در فضای مجازی می‌طلبد که از ظرفیت‌های این فضا علیه تهدیدات آن استفاده شود، در واقع بهترین راه پیشگیری از تهدیدات فضای مجازی به‌کارگیری خود این فضاست، چراکه پیشرفت فضای مجازی امری دوسویه است، به این معنی که هم در ایجاد تهدیدات و هم در جهت پیشگیری از این تهدیدات در حال تکامل است و لذا بهترین سیاست برای کم کردن ریسک

---

1. gate

تهدیدات فضای مجازی برای بزه‌دیدگی جنسی کودکان استفاده از قابلیت‌های این فضا است. فضای مجازی به دلیل گسترش خیره‌کننده‌اش نیازمند استراتژی و سیاست‌های فعال است (Marzban & Rezayan, 2020: 102) تا بتوانند همگام و حتی پیشگامانه‌تر از تهدیدات این فضا اجرا شوند، سیاستی که در ایران بیشتر از آنکه فعال باشد منفعل است. شاید بتوان این انفعال را در بند ۱۶ ماده ۴ سند صیانت از کودکان و نوجوانان مشاهده کرد که تعامل مؤثر با کشورها و سرویس‌دهندگان خارجی را به منظور رعایت استانداردها و معیارهای کشور لازم می‌داند، این در صورتی است که رعایت استانداردهای مورد نظر کشور باید با سیاستگذاری‌های خردگرایانه و علم‌محور مراعات شوند و بعد برای تکامل و گسترش آن به تعاملات فرامرزی اندیشید.

۴-۲. سیاست‌های دولتی صرف

۴-۲-۱. سیاست کیفرمدار

جرم‌انگاری و مجازات مجرمان به‌عنوان قدیم‌ترین سیاست در قبال ناهنجاری‌ها در سیاست جنایی کشورها، که متضمن دو نوع بازدارندگی عمومی (پشیمان کردن مجرمان بالقوه از ارتکاب جرم) و خاص (پیشگیری از تکرار جرم مجرم) است، همچنان برای جرائم ارتكابی در فضای مجازی و در سیاست کیفری تمام جوامع مورد استفاده قرار می‌گیرد. بدون تردید جرم‌انگاری در فضای مجازی بسیار متفاوت است با جرم‌انگاری معمول. دلایلی چون تفاوت رفتارهای جنسی در این فضا و عدم انطباق با اعمال جنسی در جرائم معمول جنسی این تفاوت را دامن می‌زند. در کنفرانس مبارزه با پورنوگرافی کودکان در اینترنت ۱۹۹۹ وین بر سیاست «تسامح صفر»^۱ و مشارکت جهانی برای جرم‌انگاری پورنوگرافی کودکان تأکید شده است،^۲ حال جرم‌انگاری در فضای مجازی باید به گونه‌ای باشد که اولاً، بدون هرگونه تعصب و ایدئولوژی افراطی و البته با رعایت موازین فرهنگی کشور باشد و شدیدترین رفتارها را جرم‌انگاری سازد نه هر رفتاری، چراکه به دلیل تفاوت ایدئولوژیک حاکم بر کشورها تفاوت‌هایی از حیث جرم‌انگاری اعمال جنسی وجود دارد و همین عامل موجب می‌شود که در صورت وقوع جرائم ارتكابی علیه کودکان بزه‌دیده ایرانی ما نتوانیم به دلیل نبود اصل مجرمیت متقابل^۳ و عدم استرداد تبعه، مجرم را در صورت ارتکاب جرم دستگیر

1. zero tolerance

2. [https:// ebrary.net/57625/ law/international _ conference _ combating _ child _ pornography _ internet](https://ebrary.net/57625/law/international_conference_combating_child_pornography_internet)

3. double criminality

کنیم؛ ثانیاً، گسترش معاهدات استرداد مجرمان باعث می‌شود که جنبه بازدارندگی برای اتباع کشورهای طرف معاهده وجود داشته باشد و نتوانند علیه کودکان ایرانی در فضای مجازی اقدامات سوءجنسی را انجام دهند. تأثیر استرداد مجرمان در بازدارندگی از انجام اعمال سوء جنسی در فضای مجازی در ماده ۲۰ کنوانسیون جرائم سایبری بوداپست ۲۰۰۱ مورد اشاره قرار گرفته است. از جمله اقدامات قانونی مناسب در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی که قانونگذار در قوانین متذکر آن شده است می‌توان به بند ۸ ماده ۱۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ که در آن از جرم‌انگاری واردات، صادرات ... بارگزاری محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل که در آن‌ها از اطفال و نوجوانان استفاده شده باشد صحبت شده و همچنین بند «ت» ماده ۶۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۴ اشاره کرد که محاکم ایران را در تمامی جرائم رایانه‌ای که متضمن سوء استفاده از اشخاص کم‌تر از هجده سال باشد - اعم از اینکه بزه‌دیده یا مرتکب ایرانی باشد یا غیرایرانی - در صورت یافت شدن در ایران صالح دانسته است، که گرچه بسیار کلی است اما می‌تواند دارای اثر بازدارندگی باشد و از منظر سیاست جنایی بین‌المللی حائز اهمیت باشد.

۲-۴-۲. گردآوری آمار بزه‌دیدگی جنسی کودکان

آمار جنایی^۱ با وجود اینکه کاملاً واقعیت را بیان نمی‌کند، اما «موجب جمع‌آوری اطلاعات بیشتری بیشتری در مورد الگوهای ارتکاب جرم [و متقابلاً کمیت و کیفیت بزه‌دیدگی] است» (ابرنبادی و هاشم‌بیگی، ۱۳۹۵: ۲۸۹). یکی از اصول سیاست جنایی وجود آمار جنایی است. در واقع آمار جنایی نقشه راه سیاستگذاران در طراحی سازوکارهای حذف و محدودکننده ریسک بزه‌دیدگی هستند. حال در مورد بزه‌دیدگی در حوزه فضای مجازی «با شناسایی بزه‌دیدگان سایبری وقوع خطراتی که آن‌ها را تهدید می‌کند می‌تواند در سمت‌وسو دهی و شدت و ضعف تمهیدات پیشگیرانه، تصمیمات صحیح‌تری اتخاذ کرد» (جلالی فراهانی و باقری اصل، ۱۳۸۶: ۱۳۷). آمار جنایی در حوزه بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی گرچه ممکن است با توجه به موضوع جنسی و سن کم و عدم رغبت و بعضاً عدم تشخیص موضوع از جانب کودکان به دشواری حاصل شود، اما امری دست‌یافتنی است، با این حال یکی از ضعف‌های سیاست جنایی ایران نبود آمار جایی و نرخ بزه‌دیدگی جنسی کودکان است که بدون تردید ایدئولوژی حاکم بر امور جنسی که

بزه‌پوشی را سرلوحه کار خود قرار داده است بسیار بر این فقدان آمار جنایی مؤثر است. این عامل خود به این مسئله منجر می‌شود که سیاست جایی بر پایه و اساسی سست بنا شود و نتواند به اهداف مدنظر خود برسد. بنابراین با توجه به اینکه گستردگی اینترنت در کشور خصوصاً در بین کودکان در یک دهه اخیر وجود داشته است، می‌تواند ساستگذاران فعالانه در پی شناسایی تعداد و کیفیت بزه‌دیدگی جنسی کودکان برای طراحی سیاست‌های محکم‌تر و کارآمدتر برای آینده باشند.

۵-۲. مؤلفه اعتباردهی به سازمان‌های مردم‌نهاد^۱

قربانی بزه‌کار شده^۲ یکی از نتایج سوء بزه‌دیدگی است، چراکه شواهد و نشانه‌هایی وجود دارد که افرادی که در دوران کودکی مورد سوء استفاده قرار گرفته‌اند احتمال بیشتری دارد که در آینده مرتکب جرائم خشن و جرائم جنسی بشوند (Falshaw et al., 1996: 389). از طرفی این احتمال بزهکاری بدون شک در فضای مجازی بیشتر است، چراکه تفاوتی که ممکن است بین بعضی از اشکال سوء استفاده جنسی از کودکان در فضای حقیقی و مجازی وجود داشته باشد این است که در فضای حقیقی غالباً آنچه که خاطر فرد را در آینده می‌آزارد و وی را به سمت و سوی انتقام و رفتارهای ناهنجار می‌کشد صرفاً ذهنیت گذشته وی است که قطعاً امکان فراموش کردن آن راحت‌تر است. این در حالی است که یکی از ویژگی‌های فضای مجازی ماندگاری اطلاعات و وقایع ارتكابی در آن است (Steinmetz, 2005: 3) که ممکن است سالیان سال فرد بزه‌دیده را آزار دهند و این خود بر شدت گرایش وی به سمت ارتكاب جرم می‌افزاید. حال بدنه اجتماع (دولت، مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد) باید توان خود را بر مرحله پیشابزه‌دیدگی متمرکز کنند که از ایجاد ظرفیت‌های ناامنی و مجرمان بالقوه جلوگیری کنند.

سازمان‌های مردم‌نهاد یکی از مهم‌ترین اجزای بدنه اجتماع در جهت بهبود و پیشبرد سیاست‌های جنایی در جامعه هستند، چراکه به دلیل نزدیکی به مردم و اشراف بیشتر بر اعمال افراد به نسبت مراجع دولتی توان بیشتری برای درک نواقص سیاست‌های جنایی در جامعه و ارائه راهکارهایی برای ترمیم و بهبود آن‌ها را دارند و این توانایی سازمان‌ها در بندهای ۴ و ۸ ماده ۳ سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی ۱۴۰۰ نیز مورد تأکید قرار گرفته است. بنابراین این سازمان‌ها در زمینه پیشگیری از جرم می‌توانند به‌عنوان همکار عمل کنند (شاملو و همکاران،

---

1. Non-Government Organization(NGO)
2. victim turned offender

۱۳۹۸: ۲۷). حال پرسش این است که آیا سازمان‌های مردم‌نهاد در زمینه پیشگیری از بزه‌دیدگی از جرائم جنسی که در فضایی شخصی و به دور از دید سایرین اتفاق می‌افتند می‌توانند ایفای نقش کنند؟ سازمان‌های مردم‌نهاد چه در عرصه بین‌المللی و چه در داخل می‌توانند در بهبود فضای مجازی و کاهش ریسک بزه‌دیدگی جنسی کودکان در این فضا مؤثر باشند. برای مثال یک ائتلاف بین‌المللی برای حمایت از اقدامات علیه سوءاستفاده از اینترنت با عنوان «جنبش شهروندان جهانی برای محافظت از بی‌گناهی در خطر» در آلمان با حمایت یونسکو بعد از اجلاس ۱۹۹۹ پاریس در مورد معطلات سوءاستفاده جنسی از کودکان در اینترنت شکل گرفت (Stanley, 2001: 7).

از جمله اقداماتی که این سازمان‌ها می‌توانند در زمینه پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی انجام دهند عبارت‌اند از:

- ۱) تلاش در شناسایی زمینه‌های خطر بزه‌دیدگی جنسی و انتقال دادن این زمینه‌های خطر ساز به کودکان و متولیان امر.
- ۲) ایجاد سایت‌ها و نرم‌افزارهایی که آگاهی کودکان را از خطرات بزه‌دیده شدن جنسی در فضایی مجازی افزایش دهند.
- ۳) نظارت بر کاربران آسیب‌پذیرتر در فضای مجازی؛ مانند کودکان دبستانی (با حفظ حریم کودکان و با اجازه نهادهای رسمی دولتی و گرفتن مجوز از این نهادها با مشخص کردن دایره نظارت این سازمان‌ها).
- ۴) برگزاری کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی برای والدین در جهت افزایش سطح آگاهی آن‌ها از فضای مجازی و همچنین مطلع کردن آن‌ها از پیشرفت‌های فضای مجازی و ارائه منظم سایت‌ها و برنامه‌های خطرناک که احتمال بزه‌دیدگی جنسی کودکان در آن بیشتر است.
- ۵) تلاش در جهت شناسایی و بهبود شرایط روانی کودکانی که دچار آسیب‌های روانی و جنسی هستند و همچنین معرفی این افراد به نهادهایی چون بهزیستی و پزشکان و روان‌پزشکان. نکته گفتمانی در مورد این سازمان‌ها این است که دولت‌ها باید حمایت‌های مالی و فنی را از این نهادها به عمل آورند، چراکه گستردگی فضای مجازی نیازمند به‌کارگیری نیرو و توان فنی بالاست.

نتیجه

امنیت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین داشته‌های انسان چه در فضای حقیقی و چه در فضای مجازی لازمه زندگی وی است. حال کودکان به‌عنوان بخشی از جامعه که در مسیر تکامل خود هستند باید در یک بستر ایمن زندگی کنند، در غیر این صورت نه تنها روند رشدشان مختل می‌شود، بلکه خود

عاملی است برای تبدیل شدن به یک مجرم بالقوه. شدت این نبود امنیت در فضای مجازی خصوصاً در مورد اعمال جنسی علیه کودکان باعث می‌شود که آسیب‌های شدید روانی را تحمل کنند که خود عواقب سوئی را در پی خواهد داشت. لذا تدابیر پیشگیرانه کارآمد و منطبق بر یافته‌های جدید علمی می‌تواند زمینه‌های تهدیدکننده امنیت جنسی کودکان را حذف و یا کاهش دهد و مسیر بالندگی و شکوفایی کودک را هموار سازد.

فضای مجازی به‌عنوان زیستگاه دوم بشر در چند دهه اخیر در کنار فواید بسیاری که دارد ارتکاب جرائم سایبری را نیز افزایش داده و سرعت این ارتکاب و پنهان ماندن آن موجب شده است که قربانیان بسیاری داشته باشد. حال در مورد مؤلفه‌های سیاست جنایی ایران در قبال پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان با توجه به مباحث مطروحه نتایجی به شرح ذیل قابل استنباط و البته قابل پیشنهاد به سیاستگذاران جنایی در حوزه حمایت از کودکان در فضای مجازی است: (۱) اولین سیاست در این باره باید شناخت فضای مجازی و پذیرش آن به‌عنوان فضایی موازی برای زیست بشر خصوصاً کودکان باشد تا از این رهگذر سامان دادن و سالم‌سازی این فضا مورد توجه سیاستگذاران جنایی قرار گیرد؛ (۲) افتراقی‌سازی کلیت سیاست جنایی هم در تدوین قوانین جامع و منسجم با بهره‌گیری از یافته‌های علمی مورد نظر باشد و هم در سیاست‌های اجرایی پیشگیرانه از بزه‌دیدگی جنسی کودکان عملیاتی شود؛ (۳) آگاه‌سازی کودکان و والدین از تهدیدات جنسی فضای مجازی که خود نیازمند شناخت سوءاستفاده جنسی و کیفیت آن است و لذا سیاست‌های مبتنی بر پنهان‌سازی و عدم مواجهه کودکان با مسائل جنسی که بدون تردید با توانمندسازی کودکان در تعارض است باید مورد تجدیدنظر قرار گیرد و در واقع سیاست جنایی ایدئولوژیک باید جای خود را به سیاست جنایی علمی مبتنی بر شناخت و قابلیت پیش‌بینی بودن وقایع بدهد؛ (۴) با توجه به اینکه تمدن در فضای مجازی در حال شکل‌گیری است سیاستگذاران جنایی کشور باید تمام توان خود را در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان که به‌عنوان آینده‌سازان این مملکت هستند از طریق اولاً، آگاه‌سازی آنان از طُرُقی چون آموزش فضای مجازی و تهدیدات آن در مدارس و تولید محتوای آموزش محور متناسب با سن و سطح درک کودکان؛ ثانیاً، به‌کارگیری سیاست‌های فوری در جهت درمان و بهبود کودکان آسیب‌پذیرتر مانند کودکان دارای بیماری روانی و جنسی در جهت کاهش ریسک بزه‌دیدگی این افراد، در واقع شناسایی جمعیت آسیب‌پذیر کودکان اولین گام در توسعه برنامه‌های پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی باید باشد؛ (۵) گسترش همکاری‌های بین‌المللی ضروری است، چراکه فضای مجازی را برخلاف فضای حقیقی

نمی‌توان محصور کرد. چیزی که تاکنون از جانب سیاستگذاران کشور به صورت جدی پیگیری نشده است.

نکته قابل ذکر این است که سیاست جنایی ایران در پیگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی یک سیاست منفعل و اقتباس‌گر است و از طرفی انسجام کافی در سیاست‌های پیشگیرانه در قبال بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی وجود ندارد که نمود آن را می‌توان در عدم وجود قانونی جامع و همه‌جانبه‌نگر در پیگیری از بزه‌دیدگی جنسی در فضای مجازی و همچنین نبود استراتژی واقعی و قابل پیش‌بینی برای پیگیری سیاست‌های هرچند ناقص موجود ملاحظه کرد. لذا پیشنهادهاتی به شرح ذیل در جهت بهبود سیاست اتخاذشده در رابطه با پیگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی ارائه می‌شود:

- موفقیت در زمینه بزه‌دیدگی جنسی کودکان در فضای مجازی با استفاده از سیاست‌های سنتی پیگیری قابل تحقق نیست، بلکه فضای جدید سیاست‌های جدیدی را طلب می‌کند.
- بهترین سیاست برای پیگیری از بزه‌دیدگی جنسی کودکان استفاده حداکثری از این فضا برای مقابله با تهدیدهای این فضا است، در واقع تز و آنتی‌تز را باید در خود فضای مجازی دید.
- سیاست‌های منفعلانه دولت در حوزه فضای مجازی و فیلترینگ گسترده نه تنها موجب پیگیری نمی‌شود، بلکه فرصت استفاده از این فضا برای نقش‌آفرینی در جهت کاهش بزه‌دیدگی جنسی کودکان را از بین می‌برد.
- از آنجایی که فضای مجازی قابل مرزبندی نیست و گستره آن کل جهان است راهکار اساسی گسترش همکاری‌های بین‌المللی از جمله شرکت در کنفرانس‌های بین‌المللی، الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی و جهانی و نقش فعال در ایجاد همکاری‌ها در آینده است.

منابع

الف) منابع فارسی

- ابرندآبادی، علی حسین و حمید هاشم‌بیکی (۱۳۹۵)، *دانشنامه جرم‌شناسی*، تهران: گنج دانش.
- اُتُنف، رنالد (۱۳۷۲)، «نقش مطالعات و یافته‌های جرم‌شناسی در تحولات حقوق کیفری و سیاست جنایی»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۱۳ و ۱۴.
- بکاریا، سزار (۱۳۹۵)، *رساله جرائم و مجازات‌ها*، ترجمه محمدعلی اردبیلی، تهران: میزان.
- جلالی فراهانی، امیرحسین و رضا باقری اصل (۱۳۸۶)، «پیشگیری اجتماعی از جرائم و انحرافات سایبری»، *مجله مجلس و پژوهش*، سال ۱۴، شماره ۵۵.
- حسینی، سید محمد (۱۳۹۴)، *سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران*، تهران: سمت.
- خواجه‌اند احمدی، عیسی و سارا ابراهیمی (۱۴۰۰)، «نقش عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی در بزه‌دیدگی در فضای مجازی»، *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، دوره ۱۳، شماره ۲.
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۵)، «بزه‌دیدگان؛ حقوق و حمایت‌های بایسته»، *پژوهش حقوق عمومی*، شماره ۱ (۱۹)۱.
- سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی ۱۴۰۰.
- شاملو، باقر و مهدی کاظمی جویباری (۱۳۹۸)، «موانع اثربخشی راهبردهای پیشگیری از جرائم علیه امنیت اخلاقی در فضای مجازی»، *فصلنامه علمی رهیافت پیشگیری از جرم*، شماره ۲ (۱).
- شاه‌محمدی، غلامرضا و منصور تاهو (۱۳۹۳)، «بررسی شیوه‌های پیشگیری از جرائم سایبری؛ مبتنی بر فناوری اطلاعات»، *فصلنامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، شماره ۹ (۳۵).
- فتاح، عزت (۱۳۷۱)، «از سیاست مبارزه با بزهکاری تا سیاست دفاع از بزه‌دیده»، ترجمه سوسن خطاطیان و علی حسین نجفی ابرندآبادی، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره ۳.
- قاسمی، وحید، سید عسگری حسینی مقدم و جواد حبیبی (۱۴۰۰)، «پیشگیری از سوءاستفاده‌های جنسی از کودکان در سیاست جنایی ایران و اسناد بین‌الملل»، *فصلنامه علمی مطالعات پیشگیری از جرم*، شماره ۱۶ (۶۱).
- قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۹۹.
- لواسور، ژرژ (۱۳۷۲)، «سیاست جنایی»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۱۱ و ۱۲.
- لیز، ژرار و فیلیزولا ژینا (۱۳۸۸)، *بزه‌دیده و بزه‌دیده‌شناسی*، ترجمه روح‌الدین کردعلیوند و احمد محمدی، تهران: مجد.

ب) منابع انگلیسی

- Ajeet Singh Poonia, Dr., & G. S. Awadesh Bhardwaj (2011), Dangayach the First International Conference on Interdisciplinary Research and Development, 31 May – 1 June 2011, Thailand.

- Clarke, R. V. (1997), **Situational Crime Prevention**. **Crime and Justice**, 19, 91-150.
<http://www.jstor.org/stable/1147596>
- Cornish, D.B. (1994), The procedural analysis of offending and its relevance for situational prevention.
- Chawki, M. (2009), "Online Child Sexual Abuse: The French Response", **Journal of Digital Forensics, Security and Law**, Vol. 4, No. 4.
- Coleman, C. (2003), "Security Cyberspace—New Laws and Developing Strategies", **Computer Law and Security Report**, No.19(2).
- Finkelhor, D., & R. Ormrod (2000), Characteristics of Crimes Against Juveniles, U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP).
- Falshaw, L., K. Browne & C. Hollin (1996), "Victim to Offender", **A Review. Aggression and Violent Behavior**, No.1.
- Folsom, Th. C. (2006), "Cyberspace Defining (Finding Real Virtue in the Place of Virtual Reality)", **Tulane Journal of Technology & Intellectual Property**, Vol. 9, p. 75, 2007, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1350999> .
- Fazio, L. De. (2016), "Young People and Cyberspace: Introduction", **Eur J Crim Policy Res**, 22:211-217
- Farrell, G. (2010), Repeat Victimization, Theories of. 10.4135/9781412979993.n259.
- Kellermann, T. (2010), "Building a Foundation for Global Cybercrime law Enforcement", **Computer Fraud and Security**, May, 5.
- Keith, F., R.Durkin, & L. DeLong (2012), 'Internet Crimes against Children', in **Encyclopedia of Cyber Behavior**, vol. 1, Published in the United States of America by Information Science Reference (an imprint of IGI Global).
- Mbanaso, U., & E. Dandaura (2015), "The Cyberspace: Redefining A New World", **Journal of Computer Engineering** (IOSR - JCE. 17. 2278 - 661. 10.9790/0661 - 17361724).
- Marzban, E., & A. Rezayan (2020), "Futures of Iranian Children and Teenagers Engagement in Cyberspace", **journal of cyberspace studies**, vol. 4. No 2.
- Marion, N. E. (2010), "The Council of Europe's Cyber Crime Treaty: An exercise in Symbolic Legislation", **International Journal of Cyber Criminology**, Vol. 4, Issue 1&2.

- Ospina, M., Ch. Harstall & L. Dennett (2010), Sexual Exploitation of Children and Youth Over the Internet: A Rapid Review of the Scientific Literature, Institute of Health Economics in Canada.
- _ Pourmasjedian, F., & S. Ebrahimi (2021), "Legal Research on Protection of Child's Privacy in Cyberspace with Overview on Iranian Laws and International Conventions", **Journal of Woman and Family Studies**, No.8(4).
- Poulet, Y. (2011), "e - Youth before its judges e Legal protection of minors in cyberspace", **Computer law & security review**, No.27. 6 e2 0
- Steinmetz, M. L. (2005), "Cyberspace crimes against children", Senior Honors Theses & Projects. 79. <https://commons.emich.edu/honors/79>.
- Stanley, J. (2001), Child Abuse and the Internet. Child Abuse Prevention Issues. ۱۵. **Published by the Australian institute of family studies**. 1 - 20.
- Wolak, J., K. Mitchell & D. Finkelhor (2006), Online victimization of youth: Five years later. National Center for Missing & Exploited Children Bulletin - #07 - 06 - 025. Alexandria, VA.

ج) تارنماها

- فضای مجازی، دایره‌المعارف بریتانیکا به آدرس: www.britannica.com/topic/cyberspace (آخرین دسترسی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۲).
- تکرار بزه‌دیدگی، آمار، علل و پیشگیری؛ بیان‌شده در سایت: <https://study.com/academy/lesson/repeat-prevention-causes-rates-victimization> (آخرین دسترسی: ۱۴۰۱/۱۰/۰۹).
- کنفرانس مبارزه با پورنوگرافی کودکان در اینترنت؛ بیان‌شده در سایت: https://ebrary.net/57625/law/international_conference_combating_child_pornographyinternet (آخرین دسترسی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۴).
- آمار دسترسی به اینترنت در مرکز ملی آموزش آمریکا؛ بیان‌شده در سایت: www.nces.ed.gov (آخرین دسترسی: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸).

